

Nationaal Contactpunt

OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen

Eerste Evaluatie

Melding Oxfam Novib, Greenpeace, BankTrack, Milieudefensie vs. ING

14 november 2017

gentiniëAustraliëBelgiëBraziliëCanadaChiliColombiaDenemarkenDuitslandEgypteEstlandFinlandFrankrijkGriekenlandHongarijelerlandIsraëlItaliëJapanLetlandLitouwe

Melding betreffende een vermeende schending van de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen door ING. Ingediend bij het Nederlandse Nationaal Contactpunt op 8 mei 2017 door Oxfam Novib, Greenpeace, BankTrack en Milieudefensie.

Samenvatting

Op 8 mei 2017 dienden Oxfam Novib, Greenpeace, BankTrack en Milieudefensie een melding in bij het Nederlandse Nationaal Contactpunt betreffende een vermeende schending van de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen door ING.

Als onderdeel van de eerste evaluatie van de melding had het NCP separate, vertrouwelijke bijeenkomsten met zowel de indieners van de melding als met het bedrijf in kwestie.

Het Nederlandse NCP concludeert dat deze melding nader onderzoek rechtvaardigt. De beslissing berust op de volgende overwegingen:

- de indieners van de melding hebben een legitiem belang ten aanzien van deze zaak
- ING is een multinationale onderneming in de zin van de Richtlijnen
- de door Oxfam Novib, Greenpeace, BankTrack en Milieudefensie opgebrachte kwesties betreffen een wezenlijk en gemotiveerd probleem
- er is een relatie tussen de activiteiten van ING en het probleem in dit specifieke geval

- de behandeling van dit specifieke probleem kan bijdragen aan de doelstellingen en effectiviteit van de Richtlijnen

Het NCP doet in deze eerste evaluatie van de melding nadrukkelijk geen uitspraak over de vraag of sprake is van niet naleving van de OESO-richtlijnen door ING. Er heeft geen feitelijk onderzoek plaatsgevonden, noch zijn de door de melder aangedragen gegevens op hun juistheid geverifieerd.

Conform de procedure¹ van het Nederlandse NCP motiveert het NCP in deze eerste evaluatie zijn besluit om partijen zijn 'goede diensten' aan te bieden om via dialoog tot een oplossing te komen. Partijen hebben een termijn van twee weken gekregen om op de eerste evaluatie van het NCP te reageren, waarna deze is gepubliceerd op de website van het NCP: www.oesorichtlijnen.nl

Samenvatting van de melding

Op 8 mei 2017 ontving het NCP een melding van Oxfam Novib, Greenpeace, BankTrack en Milieudefensie betreffende een vermeende schending van de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen (hierna: de Richtlijnen) door ING. ING schendt volgens de melders de Richtlijnen op het gebied van milieu en klimaat. De melders verzoeken het NCP in de melding om het klimaatbeleid van ING tegen het licht te houden en ING aan te sporen om haar (klimaat)beleid in lijn te brengen met de OESO-richtlijnen.

¹ <https://www.oesorichtlijnen.nl/meldingen/documenten/publicatie/2015/3/5/meldingen-procedure-maart-2015>

De melding ziet op de vermeende niet-naleving van de OESO-richtlijnen onder Informatieverstrekking (Hoofdstuk III), Milieu (Hoofdstuk VI) en Consumentenbelangen (Hoofdstuk VIII). In deze eerste evaluatie doet het NCP geen uitspraak over de juistheid van de verklaringen van de indieners van de melding.

In de melding wordt door Oxfam Novib, Greenpeace, BankTrack en Milieudefensie met betrekking tot ING het volgende gesteld:

In het internationale klimaatakkoord dat gesloten is in Parijs in 2015 is afgesproken dat de maximale wereldwijde temperatuurstijging bij voorkeur onder de 1,5 C gehouden moet worden en zeker onder de 2 C. Dit betekent dat iedereen, overheden, burgers en bedrijven, zich in moeten zetten om de uitstoot van broeikasgassen zo snel mogelijk te beperken. ING schiet hierin nog ernstig tekort. ING Bank is wereldwijd actief (in 40 landen, aldus ING) en investeert overal in de wereld haar geld. Het bedrijf financiert vele bedrijven en projecten in industrieën die veel broeikasgassen uitstoten.

- Uit onderzoek van november 2015 bleek dat van de onderzochte financieringen van ING in de energiesector 89% van haar leningen en onderwriting in de periode 2009 – 2014 naar de fossiele energiesector ging. In totaal financierde ING gedurende deze periode een bedrag van 24,484 miljard US\$ in de sector fossiele brandstoffen en energieopwekking. ING financierde in die periode bovendien maar 2,881 miljard US\$ in de duurzame energiesector.
- Bestaande kolenprojecten en kolenbedrijven blijft ING gewoon financieren. Ook financiert de bank nog de ombouw van oude kolencentrales tot, in feite, nieuwe centrales die weer decennialang meekunnen.
- In 2016 voorzag ING SUEK, de grootste Russische kolenproducent en één van de grootste kolenbedrijven wereldwijd, nog van een nieuwe lening van 121,5 miljoen US\$.7
- ING heeft geen beleid voor het (al dan niet stapsgewijs) verminderen van haar financiering van de olie en gasindustrie.
- ING heeft geen doelstellingen voor het vergroten van haar investeringen in duurzame energieprojecten of duurzame bedrijven/oplossingen.

De bank rapporteert niet hoeveel broeikasgasuitstoot haar financieringen veroorzaken en heeft ook nog niet aangekondigd om dit in de nabije toekomst te gaan doen. Het bedrijf heeft zichzelf bovendien geen doelstellingen gesteld om de uitstoot van broeikasgas van haar financieringen te verminderen. Dit is in strijd met de OESO-richtlijnen, voornamelijk:

- Hoofdstuk III, artikel 3 (sub-punten a, b, en c) en punt 33 van de toelichting;
- Hoofdstuk VI, artikel 1 (sub-punten b en c); artikel 4, artikel 6 (sub-punten b, c, en d); en punten 63 en 69 van de toelichting.
- Hoofdstuk VIII, artikel 4.

Kernpunten

De OESO spreekt hier over het belang van het ontwikkelen van “verslagleggingsnormen voor emissies van broeikasgassen {...} zodat het directe en indirecte, huidige en toekomstige, bedrijfs- en productemissies dekt”. ING publiceert wel ‘directe’ bedrijfsemissies, maar geen ‘indirecte’ ‘productemissies’. Bij grote financiële instellingen als ING zijn de indirecte emissies van hun financiële producten vele malen groter dan hun directe emissies. Het publiceren van deze cijfers is dan ook vele malen belangrijker.

Een belangrijk milieueffect van ING’s kernactiviteit; het financieren van projecten en bedrijven, is het versterken (en voorkomen) van klimaatverandering. ING verzamelt en evalueert geen gegevens over de klimaatimpact van haar financieringen zoals gevraagd wordt onder 1a/publiceert hier niet over. De bank heeft ook geen meetbare doelstellingen en streefcijfers geformuleerd voor het verminderen van die klimaatimpact, zoals genoemd onder artikel VI.1.b. ING voldoet hiermee niet aan ‘het zo breed mogelijk beheersen van indirecte milieueffecten van haar activiteiten’ zoals vereist wordt in artikel 63 van de toelichting. ING oefent hier dus ook geen toezicht op uit, en controleert dit niet.

Verzoek aan ING

De afzenders verzoeken ING om haar indirecte broeikasgasuitstoot in kaart te brengen en te publiceren en om doelstellingen vast te stellen en na te streven die de indirecte broeikasgasuitstoot van de bank in lijn brengt met de doelen van het internationale klimaatakkoord van Parijs.

Afzenders verzoeken ING om voor 1 september 2017 tenminste een publieke toezegging te doen om de volgende stappen te nemen, uiterlijk in 2018:

1. Het publiceren van ING’s totale *carbon footprint*: dus ING’s directe en indirecte emissies. ING zou zich hierbij kunnen committeren om de uitkomst van het Platform Carbon Accounting Financials (PCAF) te benutten.

PCAF is een initiatief van 11 Nederlandse financiële instellingen waaronder banken. ING maakt geen onderdeel uit van PCAF, maar zit wel in de klankbordgroep hiervan. In mei 2017 publiceert PCAF een tussenrapport en in december 2017 naar verwachting een eindrapport. Het doel is het maken van een eenduidige meetlat waarmee de klimaatimpact van financieringen en investeringen door financiële instellingen kan worden gemeten. Zie ook <http://carbonaccountingfinancials.com/> en <https://www.asnbank.nl/nieuws-pers/financiele-instellingen-ontwikkelen-meetlat-voor-hun-klimaatimpact.html>. ING heeft nog geen commitment gepubliceerd dat men enige vorm van concrete actie wil ondernemen op basis van dit proces. In de methodologie van Fair Finance Guide International staat enkele eerdere meetinstrumenten beschreven <http://eerlijkegeldwijzer.nl/media/373664/ffg-methodology-2016-final-160421-edited-170413.pdf>

2. Het publiceren van ambitieuze, concrete en meetbare doelen om ING's indirecte broeikasgasemissies omlaag te brengen. De doelstellingen moeten de door ING gefinancierde emissies in lijn brengen met het streven naar het beperken van de wereldwijde opwarming tot 1,5 C zoals dat is afgesproken in het internationale klimaatakkoord van Parijs.

Positieve voorbeelden zijn bijvoorbeeld pensioenfondsen ABP, die in 2016 nieuw beleid publiceerde waarin staat dat de uitstoot van CO₂ door de bedrijven waarvan ABP aandelen bezit, in 2020 gedaald moet zijn met 25%. Pensioenfonds PfwZ gaat nog een stap verder, en heeft de afrekenbare ambitie geformuleerd dat 'wij in 2020 de CO₂-uitstoot van ondernemingen waarin we beleggen hebben gehalveerd'.

In deze eerste evaluatie doet het NCP geen uitspraak over de juistheid van de beweringen van melders.

Samenvatting van de eerste reactie van ING

Op 27 oktober 2017 ontving het NCP een schriftelijke reactie van ING op het concept van de eerste evaluatie inzake de melding waarin ING het volgende aangeeft:

ING is het er van harte mee eens dat klimaatverandering een enorme uitdaging vormt voor onze wereld, één waarin ook banken, inclusief ING, een rol hebben te vervullen. ING en de Melders hebben elkaar meermaals uitgebreid gesproken en blijven in gesprek over de in de melding besproken onderwerpen en daarbij behorende uitdagingen. Melders voeren aan dat ING "onvoldoende" doet en "ernstig tekort schiet" in haar klimaatbeleid ten opzichte van andere financiële dienstverleners. Zo wijzen de Melders naar het milieubeleid van vooral beleggingsinstellingen (die voor een andere uitdaging staan dan banken) dat op onderdelen verder zou gaan dan het beleid van ING. Beleggingsinstellingen zoals pensioenfondsen beleggen in *beursgenoteerde* ondernemingen. Via het CDP en via research bureaus als TruCost is informatie beschikbaar over CO₂ data van beursgenoteerde bedrijven. Voor banken met veelal niet-beursgenoteerde ondernemingen in portefeuille is die data veelal niet beschikbaar.

Dat ING het belang van het meten van gefinancierde CO₂ en het ontwikkelen van een methodologie onderschrijft blijkt daarnaast uit het feit dat ING zich al in mei 2015 geïnteresseerd heeft aan de nog te ontwikkelen methodologie van de Science Based Target Initiative (een initiatief van o.a. het WWF, World Resources Instituut en Ecofys).

ING compenseert verder alle CO₂ uitstoot van de eigen organisatie waardoor wij als organisatie sinds 2007 klimaat neutraal zijn.

ING neemt ook klimaatrapportage serieus. ING is met de hoogst mogelijke score opnieuw opgenomen in de Climate A-list van CDP, bestaande uit 193 bedrijven die toonaangevend zijn als het gaat om klimaatverandering. Ook ontving ING een Euronext/CDP Leadership Award voor haar uitstekende milieureportages.

Ook op andere onderdelen gaat het beleid en de acties van ING juist veel verder dan haar peers. Zo is ING, nota bene volgens één van de Melders – BankTrack – de enige bank in de wereld die haar financieringen voor mijnbouw van energiekolen publiceert en zo de afname daarvan in haar portefeuille (-26% in 2016) inzichtelijk maakt. Zie BankTrack et al: *"The effectiveness of existing coal mining policies at major banks remains clouded in uncertainty due to a dearth of reporting. To date, the only bank to have provided detailed reporting is ING"*.

Voorts gaat het alom gerespecteerde 2 graden scenario van het Internationaal Energie Agentschap (IEA 450 Scenario) er vanuit dat in 2040 nog altijd ca. 60% van alle energie uit fossiele brandstoffen komt. Zie Global trends, p. 206 World Energy Outlook 2016 (OECD/IEA 2016). Uit het enkele feit dat ING fossiele brandstoffen financiert kunnen daarom geen conclusies getrokken worden.

De Melders verzoeken ING om haar indirecte broeikasgasuitstoot in kaart te brengen en te publiceren. ING hecht er aan om te geven dat zij dat graag zou doen. ING voert pilots uit om haar indirecte klimaatvoetafdruk te kunnen meten zoals beschreven in haar jaarverslag. Daarnaast steunt ING het voornoemde Science Based Target Initiative dat een eenduidige methodologie ontwikkelt om de klimaatvoetafdruk van banken te vertalen naar doelstellingen. Er is geen sprake van onwil aan de zijde van ING: wat de Melders vragen is vooralsnog echter technisch onmogelijk. Er bestaat momenteel geen internationale standaard voor betrouwbare en vergelijkbare data om CO₂-uitstoot mee te berekenen. Het ontbreken van informatie over de emissies van onze wereldwijde klanten en de afwezigheid van een internationale methodologie om gefinancierde emissies toe te rekenen naar een klimaatscenario, maakt het voor ING onmogelijk om aan de wens van de Melders te voldoen. Er is geen internationaal opererende bank ter wereld die het wel kan.

De Melders verzoeken ING voorts om doelstellingen vast te stellen en na te streven die de indirecte broeikasgasuitstoot van de bank in lijn brengt met een 1,5 graden scenario. Deze eis is niet in lijn met het 2 graden scenario van de internationale gemeenschap. Op verzoek van UNFCCC / partijen bij het Parijs Akkoord onderzoekt het klimaatbureau van de Verenigde Naties (IPCC) thans de haalbaarheid van een 1,5 graden scenario. De resultaten van dat onderzoek worden eind 2018 verwacht. De uitkomsten van het IPCC rapport kunnen door overheden worden meegenomen bij het toetsen van hun plannen om binnen de 2 graden norm te blijven. Nu het IPCC rapport over de haalbaarheid van een 1,5 graden scenario niet voor eind 2018 klaar zal zijn, is het onuitvoerbaar om

van ING te eisen dat zij zich op 1 september 2017 aan een 1,5 graden scenario committeert. Dit laat geheel onverlet dat ING wel degelijk streeft naar vergroening van haar portfolio en daarvoor al veel stappen heeft ondernomen (zie voor enkele voorbeelden: <https://www.ing.com/Newsroom/All-news/Reaction-to-National-Contact-Point-complaint-about-ING-by-Greenpeace-BankTrack-Milieudefensie-and-Oxfam.htm>), maar dat relateren aan een 1,5 of 2 graden scenario is momenteel nog niet mogelijk.

Gezien het bovenstaande is ING van mening dat de melding i) onuitvoerbaar, ii) onnodig en iii) ongegrond is;

- i. Onuitvoerbaar, enerzijds omdat hetgeen de Melders in de melding vragen nu technisch simpelweg onmogelijk is, en anderzijds omdat de implicaties en haalbaarheid van een 1,5 graden scenario thans door de internationale gemeenschap worden onderzocht en de onderzoeksresultaten niet voor eind 2018 worden verwacht;
- ii. Onnodig, nu partijen met regelmaat en op elk niveau binnen de wederzijdse organisaties met elkaar in overleg treden. Er is geen reden de goede diensten van het NCP te willen vragen;
- iii. Ongegrond, gezien het feit dat er naar onze mening geen sprake is van schending van de OESO-richtlijnen zoals uitgebreid toegelicht in ING's schriftelijke respons op de ingediende melding van 11 september 2017.

In deze eerste evaluatie doet het NCP geen uitspraak over de juistheid van de reactie van ING.

Erste evaluatie

Conform de OESO-richtlijnen en de procedure die het Nederlandse NCP bij meldingen volgt, concludeert het NCP dat nader onderzoek van de melding gerechtvaardigd is. Deze beslissing berust op de volgende overwegingen:

Is het Nederlandse NCP de juiste entiteit om de melding te behandelen?

Het Nederlandse NCP is de juiste entiteit om de melding inzake de vermeende schendingen van de OESO-richtlijnen door ING Bank N.V., gevestigd in Amsterdam, te behandelen.

Wat is de identiteit van de organisatie die de melding heeft gedaan en het belang dat deze bij de zaak heeft?

Oxfam Novib is een wereldwijde beweging die zich inzet om armoede en onrecht te verslaan met projecten, publiekscampagnes, onderzoek en politieke druk in 93 landen.²

BankTrack³ is een internationale organisatie die zich richt op banken en de activiteiten die zij financieren. Zij doet dit door middel van *tracking*, het voeren van campagnes en het verlenen van ondersteuning aan NGO's.

Greenpeace is een internationale organisatie die milieuproblematiek onder de aandacht brengt door het voeren van campagnes om het milieu te beschermen en te behouden.⁴ Milieudefensie zet zich als organisatie in voor een schone en rechtvaardige wereld op verschillende thema's zoals mobiliteit, voedsel, economie, energie en bossen.⁵

Al deze organisaties voeren campagne over milieukwesties, waaronder klimaatverandering, in relatie tot de financiële sector en hebben in die zin belang bij deze zaak.

Is ING Bank N.V. een multinationale onderneming op grond van de Richtlijnen?

ING Bank N.V. is een multinationale onderneming in de zin van de Richtlijnen. ING Bank N.V. is een internationaal opererende financiële instelling, het hoofdkantoor is gevestigd in Amsterdam.⁶

Betreft het een wezenlijk, gemotiveerd probleem?

De door melders opgebrachte problemen zijn *prima vista* materieel en worden onderbouwd met documentatie. De melders verwijzen naar relevante bepalingen in de Richtlijnen. De melding betreft vermeende niet-naleving van de OESO-richtlijnen onder Informatieverstrekking (Hoofdstuk III), Milieu (Hoofdstuk VI) en Consumentenbelangen (Hoofdstuk VIII).

Is er een relatie, of kan een relatie worden verondersteld tussen de activiteiten van de onderneming en het probleem in het specifieke geval?

ING Bank doet wereldwijd investeringen in bedrijven, projecten en investeringen die met hun activiteiten impact (kunnen) hebben op milieu en klimaat. De melding betreft de verantwoordelijkheid van ING om ongunstige effecten te trachten te voorkomen of verminderen onder de genoemde hoofdstukken van de Richtlijnen. Gezien het voorgaande is het NCP van mening dat er een link is tussen de activiteiten van ING en de in de melding opgebrachte kwestie.

Wat is de relevantie van de toepasselijke wetgeving en procedures, waaronder gerechtelijke uitspraken?

Voor zover bekend zijn er geen parallelle juridische procedures die de behandeling van de melding in de weg staan.

Draagt de behandeling van dit specifieke probleem bij tot de doelstellingen en effectiviteit van de Richtlijnen?

De OESO-richtlijnen maken duidelijk wat de Nederlandse overheid van bedrijven verwacht op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen bij het internationaal zakendoen. Ze bieden handvatten voor bedrijven om met kwesties om te gaan zoals ketenverantwoordelijkheid, mensenrechten, kinderarbeid, milieu en corruptie. Hiermee vormen de OESO-richtlijnen het uitgangspunt voor het Nederlandse internationaal MVO-beleid.

² <https://www.oxfamnovib.nl/dit-doen-wij/over-oxfam-novib>

³ https://www.banktrack.org/page/about_banktrack

⁴ <http://www.greenpeace.nl/campaigns/>

⁵ www.milieudefensie.nl

⁶ <https://www.ing.com/About-us.htm>

In de Richtlijnen staat dat ondernemingen behoren te voorkomen dat zij met hun eigen activiteiten ongunstige effecten op zaken die aan de orde komen in de Richtlijnen veroorzaken of daartoe bijdragen. Wanneer zulke effecten zich voordoen horen zij deze aan te pakken. In aanvulling hierop wordt van bedrijven ook verwacht dat zij ongunstige effecten trachten te voorkomen of verhinderen wanneer zij niet hebben bijgedragen aan dat effect, maar waar dat effect toch direct verbonden is aan hun activiteiten, producten of diensten via een zakelijke relatie.

Onder de OESO-richtlijnen wordt van bedrijven verwacht dat zij hun due diligence uitvoeren ten aanzien van milieu impact waaronder ook de impact op het klimaat. Dit betreft niet alleen hun eigen negatieve milieu impact maar ook de impact in hun waardeketen. Gezien het voorgaande is het NCP van mening dat er een link is tussen de activiteiten van ING en de in de melding opgebrachte kwestie met verwijzing naar de hoofdstukken Milieu, Informatieverstrekking en Consumentenbelangen in de Richtlijnen.

Het NCP is zich bewust van de complexiteit van dit onderwerp, ook ten aanzien van de in ontwikkeling zijnde rekenmethodes voor de berekening van CO₂-uitstoot. Echter, dit hoeft een dialoog in het kader van deze melding niet in de weg te staan, te meer niet omdat, zoals ING ook aangeeft, klimaatverandering een enorme uitdaging vormt voor onze wereld, één waarin ook banken een rol hebben te vervullen. Het NCP is dan ook van mening dat de behandeling van deze melding bij kan dragen aan het doel en bevorderen van de effectiviteit van de Richtlijnen, in die zin dat het verduidelijking kan geven ten aanzien van *due diligence* vraagstukken over klimaatverandering in de financiële sector en meer specifiek ten aanzien van dit specifieke geval.

Conclusie

Het NCP is van mening dat deze melding nader onderzoek rechtvaardigt en biedt, in overeenstemming met de procedure van het Nederlandse NCP zijn goede diensten aan om een dialoog te faciliteren tussen Oxfam Novib, Greenpeace, BankTrack en Milieudefensie en ING.

Doel van de dialoog is om partijen tot overeenstemming te laten komen aan de hand van de aanbevelingen van het NCP op basis van de Richtlijnen. Dit ten aanzien van deze specifieke zaak over het klimaatbeleid van ING en ten aanzien van *due diligence* vraagstukken over klimaatverandering in de financiële sector.

Alle betrokken partijen, Oxfam Novib, Greenpeace, BankTrack en Milieudefensie en ING aanvaardden het aanbod van het NCP om deel te nemen aan een dialoog. In overeenstemming met de NCP procedure nemen partijen vertrouwelijkheid in acht ten aanzien van het dialoog traject en het nader onderzoek. Het NCP rondt de dialoog af met het uitbrengen van een eindverklaring over de uitkomsten van de procedure. De eindverklaring zal worden gepubliceerd op de website van het NCP.

De rol van Nationale Contactpunten (NCP's) is het bevorderen van de toepassing van de OESO-richtlijnen. De Nederlandse regering heeft een onafhankelijk NCP ingesteld dat verantwoordelijk is voor zijn eigen procedures en besluiten in overeenstemming met de procedurele aanwijzingen in de Richtlijnen. Het Nederlandse NCP bestaat uit vier onafhankelijke leden, die worden bijgestaan door vier adviserende leden vanuit de meest betrokken ministeries. Het NCP Secretariaat is gehuisvest bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken. De Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking is politiek verantwoordelijk voor het functioneren van het Nederlandse NCP. Meer informatie over de OESO-richtlijnen en het NCP kunt u vinden op www.oesorichtlijnen.nl

Meer informatie

Heeft u vragen over de toepassing van de OESO-richtlijnen of wilt u een melding doen?

Kijk op www.oesorichtlijnen.nl

Email ncpoecd@minbuza.nl of bel 070 348 4200

Uitgebracht door:

Nationaal Contactpunt OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen

Directoraat Generaal Buitenlandse Economische Betrekkingen, IMH/IMVO

Postbus 20061 | 2500 EB Den Haag

© Ministerie van Buitenlandse Zaken | november 2017